

Dr Iwona Błaszczak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Społecznych
Katedra Edukacji i Kultury

Artykuł: **Błaszczak I.**, *Spod strzech na Gacką Górkę - Feliks Popławski świadectwo życia człowieka odważnego*, w: Człowiek w sytuacji granicznej. Filozoficzne, kulturowe i historyczne wymiary refleksji i jej implikacje pedagogiczne, red. Sylwii Jaronowskiej. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii i Eksploatacji, Radom 2015, s. 369-380.

SPOD STRZECH NA GACKĄ GÓRKĘ – FELIKS POPŁAWSKI ŚWIADECTWO ŻYCIA CZŁOWIEKA ODWAŻNEGO

Wprowadzenie

Artykuł ten jest skromną próbą ukazania przebiegu dramatycznych losów pokolenia tych ludzi, których scenariusz życia rozgrywał się w chronologii dwudziestego wieku. Autorka pragnie zatrzymać pamięć o bohaterach wielkich i małych ojczyzn w splocie zdarzeń dokumentujących bieg historii.

W dobie zaniku autorytetów, ukazanie wizerunku takich postaci jak Feliks Popławski, który rozbudzał w środowisku chłopskim podmiotową świadomość i aktywność twórczą młodego pokolenia wsi, pozwala zachować wiarę w lepszą przyszłość. Konieczne wydaje się zatem, przypomnienie prawdy o ludziach, którzy w okresie dwudziestolecia wojennego a następnie w dziesięcioleciach powojennych, gdy ideologia polityczna brała górę nad suwerennym państwem, mieli odwagą zaszczerpić wiarę w ludzkie wartości. Feliks Popławski był człowiekiem niezłomnym zarówno w pracy społeczno-oświatowej jak i życiu codziennym. Stanowił wzór dla młodego pokolenia wsi. Wiele osób zawdzięczało mu pomoc i opiekę w najbardziej trudnych chwilach życiowych.

Zaprezentowane w tekście przemyslenia, ukazują również rozwój oświaty dorosłych w Polsce pierwszej połowy XX wieku, realizowany w niezwykłych placówkach funkcjonujących pod nazwą Uniwersytetów Ludowych. Refleksje te, nie są próbą sentymentalnego upamiętniania przeszłości, ale mają na celu rzetelne ukazanie pracy organicznej i jej skuteczności, stanowią wskazanie jak przez mądre wychowanie i „odwagę życiową” człowieka, można kształtować rzeczywiste losy jednostek i społeczeństw.

Trudy życia codziennego - wśród najbliższych

Zdjęcie 1. Feliks Popławski (25.08.1899 - 27.08.1989)

Źródło: Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak¹.

Feliks Popławski dorastał w okresie trudnej i bolesnej walki, narodu polskiego o odzyskanie niepodległości jakim był okres zaborów. Następnie splot narodowych problemów, uaktywnionych przez powstanie państwa polskiego w 1918 roku, wywarł istotny wpływ na życie społeczeństwa polskiego, jak również warstwy chłopskiej z której wywodził się i wzrastał Feliks Popławski. Jego losy zresztą były przez całe życie silnie związane z polską wsią i jej problemami.

Wiejska bieda, kojarzona z nawykami i przyzwyczajeniami dziedziczonymi z pokolenia na pokolenie, determinowała chłopskie możliwości w zakresie potrzeb mieszkaniowych, wyżywienia, wykształcenia, jak też w innych dziedzinach kultury materialnej i duchowej. Scharakteryzowane powyżej materialne podstawy egzystencji rodziny chłopskiej, jej warunki mieszkaniowe, określały w decydującym stopniu życie i obraz polskiej wsi. We wszystkich tych sprawach nie małą rolę w kształtowaniu postawy chłopów odgrywał ich specyficzny często system wartości i ocen „chłopska mentalność”, wyrosła z doświadczeń chłopskiej krzywdy i biedy, szczególnie wyculone i nieufne wobec wszystkiego, co niechłopskie, co „pańskie”. Owo nakładanie się czynników ekonomicznych i pozaekonomicznych utrudniało niejednokrotnie w dużym stopniu rozwiązywanie i tak już niełatwych problemów wsi, w tym również ulepszanie warunków bytu i życia jej mieszkańców. W takich to trudnych warunkach społeczno-politycznych, ekonomicznych i kulturowych Polski, Feliks Popławski rozpoczął swoją edukację, pracę zawodową oraz działalność społeczno-oświatową wśród młodzieży wiejskiej.

Feliks Popławski urodził się 25 sierpnia 1899 roku we wsi Kopina, gmina Milanów, powiat radzyńsko-podlaski. Wychowywał się w zdegradowanej po Powstaniu Styczniowym rodzinie szlacheckiej, która często borykała się z niedostatkami. Ludwik Popławski ojciec

¹ Zdjęcie pochodzi z ankiety personalnej Feliksa Popławskiego – pracownika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 29 w Warszawie, 30.09.1946, s. 4. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

Feliksa Popławskiego był synem Grzegorza Popławskiego oraz Ewy z Wilczyńskich - Popławskiej. Matka Ewa z Mościbrodzkich - Popławska była córką Feliksa i Katarzyny z Martynowiczów małżonków Mościbrodzkich. Dziadkowie Feliksa Popławskiego tak ze strony ojca, jak i matki nie posiadali żadnego majątku nieruchomego. Pracowali oni jako robotnicy rolni w majątku obszarniczym Przegaliny, położonym w gminie Komarówka-Podlaska w powiecie radzyńsko-podlaskim². Rodzice Popławskiego po zawarciu związku małżeńskiego przenieśli się do folwarku Kopina na stałe, gdzie przepracowali całe swoje życie i tu urodziły się wszystkie ich dzieci. Rodzina Popławskich była dość liczna, razem było ich ośmioro: matka, ojciec, trzech synów i trzy córki³.

Ludwik Popławski – ojciec Feliksa Popławskiego, odegrał w jego życiu bardzo ważną rolę. Był to człowiek, który niezwykle aktywnie uczestniczył w życiu społecznym i politycznym wsi. Ojciec stanowił niepodważalny autorytet moralny i wzór do naśladowania w pracy społecznej na rzecz środowiska wiejskiego, Jak wspomina Feliks Popławski:

„...Ojciec był sympatykiem chłopskiego ruchu zaraniarskiego, który w owym czasie (przed pierwszą wojną światową) był jedynym ruchem społeczno-ideowym docierającym do wsi na Podlasiu. Na terenie wsi Kopina mieścił się ośrodek „Zaraniarzy” skupiony w Kółku Rolniczym imienia Stanisława Staszica, składający się z mało i średnio rolnych chłopów, z którymi ojciec utrzymywał stały kontakt, wypożyczał z owego ośrodka pisma „Zaranie” i „Siewbę” oraz książki, których czytał dużo i stale”⁴.

Z rodzeństwa Feliksa Popławskiego brat jego, Kazimierz Popławski pracował jako robotnik kolejowy w Lublinie. Młodszy od niego o trzy lata brat, Jan Popławski był kierownikiem Szkoły Podstawowej przy Prewentorium dziecięcym w Zakopanym, młodsza od niego o dwa lata siostra, Seweryna z Popławskich - Syputowa, pracowała jako położna w Katowicach. Zaś siostra, Maria z Popławskich - Majchrowa, to wieloletnia nauczycielka Szkoły Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Łodzi. Najmłodsza siostra, Anna z Popławskich *primo voto* Batkowa, *duo voto* Dudowa pracowała jako nauczycielka Szkoły Sanatoryjnej w Ciechocinku. Jedna z sióstr Franciszka zmarła w wieku dziecięcym, reszta doszła do pełnoletności, najmłodsza siostra Sabina zginęła w czasie okupacji hitlerowskiej⁵. Feliks Popławski nie odziedziczył po rodzicach żadnego majątku. Natomiast, jako najstarszy w

² Op. cit., s. 2-3.

³ Rękopis - maszynopisu „Pamiętnika” Feliksa Popławskiego, s. 27. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

⁴ Rękopis powieści Feliksa Popławskiego „Kopina”. Materiał niepublikowany, Warszawa 1968, t. nr 2, s.19-21.

⁵ Ibidem, s. 29.

rodzinie, zmuszony był, wobec przedwczesnej śmierci rodziców zaopiekować się młodszym rodzeństwem. Wszystkim siostram i braciom umożliwił własnym wysiłkiem, w bardzo trudnych warunkach materialnych, uzyskanie wykształcenia i kwalifikacji do wykonywanej pracy. Do końca swojego życia opiekował się i pomagał swojemu rodzeństwu.

Feliks Popławski w dniu 16 sierpnia 1932 roku zawarł związek małżeński z Janiną Markiewicz nauczycielką Szkoły Powszechnej w Warszawie. W kwietniu 1938 roku przyszła na świat ukochana córka - Halina Popławska⁶. Jak wspomina Halina Popławska:

„W domu rodzinnym, ojciec przebywał krótko, bo już w 12 roku życia musiał szukać własnej drogi terminując u krawca i kowala, by następnie zostać pomocnikiem pisarza w pobliskim majątku ziemskim. Z domu wyniósł jednak imperatyw zdobywania wiedzy, przekazywania jej innym i organizowania ludzi wokół siebie. Był to dar, który otrzymał od swego ojca. Być może to dziedzictwo spowodowało, że idea uniwersytetów ludowych tak silnie opanowała wyobraźnię mojego ojca. Był też opoką życia rodzinnego. Razem z moją matką, jako najstarsi z licznego rodzeństwa zawsze gromadzili wokół siebie rodzinę służąc w razie potrzeby radą i pomocą, wytwarzając mimo rozproszenia terytorialnego silne i trwałe więzi. Był człowiekiem zawsze gotowym do poświęceń, by rozwijać samego siebie i dawać innym jak najwięcej z siebie”⁷.

Uczelnie i nauczyciele

Pierwszym nauczycielem Feliksa Popławskiego był jego ojciec Ludwik Popławski, który czytał i pisał zarówno po polsku jak i po rosyjsku w elementarnym zakresie. Ponieważ przed pierwszą wojną światową nie było w rodzinnej wsi Feliksa Popławskiego żadnej szkoły, ojciec jego w okresie jesieni i zimy, każdego roku uczył wieczorami kilkoro, a nawet kilkanaścioro dzieci bliższych i dalszych sąsiadów, przeważnie robotników rolnych z folwarku Kopina. Kiedy Popławski ukończył 8 lat, rozpoczął naukę w tej domowej szkole, z której – jak twierdził:

„Wyniosłem umiejętność dość płynnego czytania i nieco pisania w języku polskim oraz opanowałem alfabet i technikę czytania po rosyjsku”⁸.

Ludwik Popławski oceniając krytycznie swoje możliwości nauczycielskie, posłał Feliksa Popławskiego jesienią 1909 roku do rosyjskiej szkoły początkowej, która znajdowała

⁶ Ibidem, s. 14.

⁷ Fragment wywiadu przeprowadzonego przez Iwonę Błaszczak z córką Feliksa Popławskiego Haliną Popławską w dniu 23.06.2001 roku.

⁸ Kopina... op. cit., s. 18.

się w sąsiedniej wsi gminnej Milanów. Była to jedyna szkoła na terenie milanowskiej gminy zbiorowej, obejmującej jedenaście gromad wiejskich. Chodziły do niej prawie wyłącznie dzieci z samego Milanowa. Popławski był pierwszym chłopcem z Kopiny, który zaczął uczęszczać do tej szkoły, co wywołało we wsi nie lada zdziwienie, później zaś stopniowo naśladownictwo. Jednakże towarzyszymi wędrowek Feliksa Popławskiego do milanowskiej szkoły, były wyłącznie dzieci wiejskie, gdyż wśród robotników folwarcznych, Ludwik Popławski, nie znalazł naśladowców⁹. Do szkoły początkowej w Milanowie uczęszczał trzy lata. Na wiosnę 1912 roku zdał egzamin końcowy i otrzymał łącznie z kilku zaledwie współkolegami świadectwo ukończenia rosyjskiej szkoły początkowej. Kontynuowaniu nauki przeszkodził brak środków finansowych:

„(...) Pomimo gorących pragnień tak ojca, jak i moich nie mogłem się uczyć dalej ze względu na brak choćby minimalnych środków materialnych. Wprawdzie ojciec awansował w między czasie z fornala na gajowego, ale to niewiele poprawiło jego uposażenie, a braci i sióstr przybywało mi, iż w sumie było nas w domu razem z rodzicami i dziadkiem jedenaścioro do okrycia i wyżywienia”¹⁰.

Tak więc, w ciągu pięciolecia – od wiosny 1912 roku do wiosny 1917 roku – Feliks Popławski pracował zarobkowo, a obok tego próbował nauki różnych fachów bez większego jednak powodzenia. Pracował jako folwarczny robotnik dniówkowy, przez jeden rok był również pastuchem bydła dworskiego, robotnikiem w przedsiębiorstwie torfiarskim, robotnikiem przy zakładaniu kultur leśnych. Praktykował przez kilka tygodni na kowala w dworskiej kuźni sąsiedniego majątku Suchowola, co zakończyło się z powodu zbyt ciężkiej pracy kilkutygodniową chorobą. Przez kilka miesięcy pracował jako pomocnik w kancelarii Gminnego Sądu Pokoju, mieszczącego się w sąsiedniej wsi Cichostów. Praktykował również u majstra rymarskiego w Rudzieńcu, praktykę tą przerwało przesunięcie się frontu wojennego rosyjsko - austriackiego w 1915 roku. Wreszcie jesienią 1915 roku, na skutek starań otrzymał najpierw praktykę, a później pracę pisarza leśnego w nadleśnictwie w Milanowie należącym do tamtejszych obszarników Czetwertyńskich, gdzie pracował do wiosny 1917 roku, okres ten Feliks Popławski wspomina:

„W tym czasie czytałem bardzo dużo, chociaż bezplanowo i chaotycznie, a w roku szkolnym 1916–1917 uczęszczałem na kurs wieczorowy zorganizowany przy polskiej już wówczas szkole powszechnej w Milanowie. Z kursu tego odniosłem duże korzyści gdyż

⁹ Ibidem, s. 43.

¹⁰ Ibidem, s. 37.

dopomógł mi uporządkować moje dość szerokie, ale chaotyczne wiadomości z różnych dziedzin przypadkowo zdobytej wiedzy”¹¹.

W czerwcu 1917 roku porzucił pracę w leśnictwie i zgłosił się na wakacyjny kurs dla nauczycieli niekwalifikowanych oraz kandydatów na takich nauczycieli, zorganizowany przez powiatowy komitet obywatelski powiatu radzyńskiego w Komarówce Podlaskiej. Kurs ten ukończył 22 września 1917 roku z wynikiem bardzo dobrym, po czym rozpoczął pracę jako nauczyciel we wsi Kostry. Po roku pracy w charakterze nauczyciela niekwalifikowanego oraz przygotowaniu się w okresie wakacji, Feliks Popławski zdał we wrześniu 1918 roku egzamin na trzeci kurs Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego imienia Szymona Konarskiego w Lublinie. Zakład ten w upaństwowiono, w czerwcu 1920 roku Feliks Popławski ukończył Państwowe Seminarium Nauczycielski w Lublinie.

Po trzech latach pracy nauczycielskiej został przyjęty w październiku 1923 roku na Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski w Lublinie, a po ukończeniu kursu w czerwcu 1924 roku zostaje przyjęty bez egzaminu wstępnego jako jeden z trzech najlepszych jego słuchaczy do Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie. W czerwcu 1926 roku ukończył Wydział Polonistyczny tego Instytutu¹².

Działalność zawodowa i społeczna – trudy i bolączki

Okres lubelski (1917–1932)

Praca zawodowa Feliksa Popławskiego po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego rozpoczęła się podjęciem posady nauczyciela kwalifikowanego we wsi Urszulin, gmina Krzczonów powiatu lubelskiego gdzie pracował od 1 września 1920 roku do 30 czerwca 1922 roku. Następnie przeniósł się do siedmioklasowej szkoły powszechnej w osadzie Głusk gdzie pracował w latach 1922–1923. Po ukończeniu Państwowego Instytutu w Warszawie 25 czerwca 1926 roku, został zatrudniony w siedmioklasowej szkole powszechnej w Lublinie jako nauczyciel i kierownik szkoły gdzie pracował do 31 sierpnia 1929 roku. Od 1 września 1929 roku został przydzielony do pracy w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego w charakterze kierownika oddziału oświaty pozaszkolnej, gdzie pracował do sierpnia 1932 roku.

Feliks Popławski w latach 1926-29 rozpoczął pracę w szkole powszechnej w Lublinie, pełniąc jednocześnie funkcję przewodniczącego zarządu wojewódzkiego ZPNS. Był współorganizatorem oraz pierwszym prezesem w latach 1927-32 Lubelskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych. W 1929 zainicjował a następnie

¹¹ Ibidem, s. 40.

¹² S. Kimłowska-Jarecka, M. Jędrzejec, A. Kaczmarek, (red.) *Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Ludowego*. Matryca, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1989, s. 328.

pełnił funkcję i redaktora naczelnego miesięcznika „Ognisko Nauczycielskie”. Od 1928 jest czołowym działaczem ZMW RP. Od 1930 pełnił funkcję kierownika Wydziału Oświaty Pozaszkolnej w Kuratorium w Lublinie.

Pierwsze kroki w trudnej pracy związkowej Feliks Popławski stawiał na terenie powiatu lubelskiego w Ognisku Związku Nauczycielstwa Polskiego Szkół Powszechnych (ZNPSP) gminy Krzczonów. Wówczas uaktywnił się pod względem politycznym oraz społeczno-oświatowym. W 1921 roku założył we wsi Urszulin Koło PSL „Wyzwolenie” oraz Koło Młodzieży Wiejskiej, należące do ówczesnego Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej (CZMW). W obu tych kołach pracował do chwili wyjazdu z Urszulina. Rozłam w tym Związku wywołany przez sanację w 1928 roku przeżył bardzo głęboko. Opowiedział się zdecydowanie po stronie prawowitego Zarządu oraz po stronie powołanego przez ten Zarząd Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej (ZMW RP) „Wici”. Pozostawał wówczas w kontakcie z Ignacym Solarzem, Józefem Niecko, Janem Domańskim.

Praca w małej wiosce przygniata Feliksa Popławskiego, nie znajduje on ujścia dla swojej energii i inicjatywy. Feliks Popławski postanawia w 1927 roku się przenieść do Głuska pod Lublinem, do siedmioklasowej szkoły powszechnej, w tym samym czasie zostaje wybrany do Rady Szkolnej miasta Lublina. Na najbliższym Zjeździe Wojewódzkim Zarządu, przy okazji ustalania kandydata na stanowisko prezesa okręgu, Feliks Popławski przeciwstawił się wysunięciu na to stanowisko swojej kandydatury, narażając się na krytykę. Po raz kolejny przyjmuje niezłomną postawę, nie znajdując zrozumienia wśród innych. Decyzja Feliksa Popławskiego była podyktowana jego uczciwością, odwagą i przekonaniem o tym, że działacz społeczny ma prawo firmować swoim nazwiskiem tylko te funkcje społeczne, którym może poświęcić odpowiednią ilość czasu i swojej osobistej pracy, natomiast firmowanie funkcji, które są w większości wypełniane przez inne osoby, jest niezdrowe społecznie i niewłaściwe moralnie.

Od początku swojej pracy nauczycielskiej Feliks Popławski pozostawał w bliskich stosunkach z ruchem młodzieży wiejskiej, a w szczególności z Uniwersytetem Ludowym Ignacego Solarza w Szycach i Gaci Przeworskiej oraz z organizacją „Wici”. Niezwykle cenna dla Feliksa Popławskiego była szczerza przyjaźń, która łączyła go z Zofią i Ignacym Solarzami. Okres współpracy z Zofią i Ignacym Solarzami w latach 1924–1939 w Uniwersytecie Ludowym w Szycach stanowił bezsprzecznie ważny etap w życiu Feliksa Popławskiego, co niejednokrotnie podkreślał. Feliks Popławski przebywał w tej placówce

jako hospitant, zdobywając w niej pierwsze doświadczenia w pracy w uniwersytetach ludowych¹³.

Okres poznański (1932–1936)

Następny okres w jego życiu przypada na lata 1932-1936 w Poznaniu. Po konflikcie z władzami (na zjeździe ZNP w 1932 roku w Lublinie) został przeniesiony dyscyplinarnie do Wielkopolski, gdzie od 1932 do 1936 pełnił funkcję kierownika Wydziału Oświaty Pozaszkolnej w Kuratorium w Poznaniu. W tym czasie założył i redagował miesięcznik „Oświata Pozaszkolna” oraz pełnił funkcję prezesa Wielkopolskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych. Po przybyciu do Poznania Feliks Popławski stwierdził, że okręg ten jest całkowicie zaniedbany pod względem pracy społeczno-oświatowej. Nie było tu ani odpowiednich wzorców, ani tradycji takiej pracy. Brak było też odpowiedniej kadry pracowników oświatowych, którzy w sposób planowy i zorganizowany mogliby poprowadzić pracę społeczno-oświatową. Należało, więc zacząć od sięgania do wzorów i doświadczeń z terenu Lubelszczyzny. Na szczęście nie tylko Feliks Popławski został przeniesiony do Poznania, ale wielu innych działaczy z Okręgu Lubelskiego również znalazło się na nowym terenie. Feliks Popławski i jego współpracownicy rzucili się w wir pracy. Poczucie braków stało się czynnikiem mobilizującym uwagę i energię społeczną, skłaniającą do wytężonego wysiłku. Nic dziwnego, że duże zastępy ludzi stanęły do pracy na ówczesnym froncie oświatowym. Garnął się do niej każdy, kto tak jak Feliks Popławski, pragnął swój zapał i entuzjazm ucieleśnić w jakimś konkretnym czynie społecznym.

Okres warszawski (1936–1939)

Kolejny okres życia spędził Feliks Popławski w Warszawie. Działalność społeczną kontynuował jako członek prezydium Zarządu Instytutu Oświaty Dorosłych oraz prezes w latach 1933-39 Instytutu Teatrów Ludowych w Warszawie. W roku 1936 został wyznaczony na stanowisko wizytatora w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które piastował do wybuchu II wojny światowej. Istotne znaczenie miał związek Feliksa Popławskiego z Wolną Wszechnicą Polską w której badano sprawy analfabetyzmu, czytelnictwa, uniwersytetów powszechnych, szkół dla dorosłych, odpowiednich metod nauczania, form spędzania czasu wolnego, kultury robotniczej i chłopskiej, postaw młodzieży pracującej, samokształcenia i technologii pracy

¹³ F. Popławski, Uniwersytet Ludowy Ignacego Solarza, (w:) Mierzińska-Szybka Z. (wybór i opracowanie) *Wspomnienia o Ignacym Solarzu „Chrzestnym”*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1983, s. 12-49.

umysłowej, form i metod pracy oświatowej. Tę tak ogromną i ważną pracę instytucji oświatowych oraz działalność pracowników społeczno-oświatowych, przerwał pierwszy wrześnie 1939 roku - dzień wybuchu II wojny światowej¹⁴.

Lata wojny (1939–1945)

Spółeczeństwo polskie już od wielu miesięcy przed atakiem niemieckim na Polskę żyło w narastającej przed nim obawie. Pierwszego wrześnie 1939 roku Hitler skierował na Polskę 1,8 miliona żołnierzy, dobrze uzbrojonych i wspomaganych przez 2 tysiące samolotów¹⁵. W grudniu 1939 roku do sierpnia 1945 roku, Feliks Popławski obok funkcji nauczycielskich pełnił z ramienia Stronnictwa Ludowego „Roch”, funkcję kierownika Wydziału Oświaty Dorosłych w Departamencie Oświaty i Kultury Podziemnych Władz Delegatury Rządu na Kraj. W okresie okupacji Feliks Popławski był również członkiem konspiracyjnej Komisji Oświatowej Stronnictwa Ludowego (KOSL) oraz delegatem do Komitetu Centralnego Związku Pracy Ludowej (KCZPL) „Orka”. W zespole kierowniczym Związku Pracy Ludowej Feliks Popławski czuł się źle ze względu na reakcyjne nastawienie jego członków. W latach 1942–1947 był aktywnym członkiem Zarządu Ludowego Instytutu Oświaty i Kultury w Warszawie.

Działalność oświatowa w ruchu oporu w okresie okupacji hitlerowskiej, to szczególnie rozdział życia Feliksa Popławskiego, który październiku 1939 roku postanowił rozpocząć tajną działalność związkową w organizacji nauczycielskiej funkcjonującej pod kryptonimem TON. Członkowie organizacji ustalili wówczas pięcioosobowe kierownictwo Towarzystwo Oświaty Nauczycielskiej TON w składzie: Zygmunt Nowicki, Czesław Wycech, Kazimierz Maj Teofil Wojeński, Waław Tułodziejski. Cały podziemny resort oświaty został podzielony na sześć podstawowych działów: Szkolnictwa Ogólnokształcącego, Szkolnictwa Zawodowego, Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Oświaty Dorosłych, Sekretariat Generalny, Kultury i Sztuki. Na czele Działu Kształcenia i Wychowania stanął Władysław Radwan. Pracowały tu następujące wydziały: przedszkoli, szkolnictwa powszechnego, szkolnictwa średniego ogólnokształcącego, kształcenia nauczycieli, szkolnictwa zawodowego i oświaty dorosłych, na czele którego stanął Feliks Popławski i Eustachy Nowicki.

¹⁴ R. Wroczyński, W latach niepodległości. (w): *Z dziejów oświaty dorosłych*, s. 26-31.

¹⁵ J. Topolski, *Historia Polski od czasów najdawniejszych do 1990 roku. Rozdział XI Polska i Polacy w okresie drugiej wojny światowej (1939-1945)*. Oficyna Wydawnicza Poloczek, Warszawa-Kraków 1992, s. 279.

Feliks Popławski przez cały okres 1939-1945, był zaangażowany w chłopski ruch oporu przeciw okupacji hitlerowskiej. Profil i dynamika tego ruchu potwierdziły w tragicznych okolicznościach, skuteczność idei Solarza. Jak podkreśla Bronisław Gołębiowski:

„Katastrofa wojenna nastąpiła w momencie, kiedy wieś już osiągnęła znaczną dojrzałość społeczno-polityczną i wysoki poziom aspiracji kulturalnych (...) Wstrząs wywołany klęską wrześnie wojna i okupacja, tendencji tych niezahamowany, wręcz przeciwnie - przyspieszyły radykalizację społeczną wsi i wzrost poczucia odpowiedzialności za losy całego narodu”¹⁶.

Kolejną inicjatywą, którą podjął Feliks Popławski było podjęcie przygotowań do rozwoju uniwersytetów ludowych w okresie powojennym. Feliks Popławski wyszedł z założenia, że podstawowym warunkiem rozwoju uniwersytetów ludowych oraz ich skutecznej pracy wychowawczej jest odpowiednio dobrany zespół pracowników pedagogicznych. Działacze skupieni wokół „Wici”, postanowili wykorzystać czas okupacji do przeprowadzenia rekrutacji kandydatów oraz odpowiedniego przysposobienia ich do niełatwej pracy wychowawczej z dorosłymi słuchaczami uniwersytetu ludowego. Rekrutacja ta mogła odbywać się w warunkach okupacji tylko w drodze indywidualnych spotkań, do dalszych kontaktów i zajęć dopuszczano tylko te osoby, które zadeklarowały gotowość podjęcia pracy w okresie powojennym w internatowym uniwersytecie ludowym. Łącznie odbyło się dziewięć kursów w Warszawie oraz jeden w Korniactowie. Działalność kursowo-samokształceniowa rozwijała się od jesieni 1942 roku do sierpnia 1944 roku, czyli wybuchu Powstania Warszawskiego¹⁷.

Ważne zagadnienie w działalności Feliksa Popławskiego, stanowiło usytuowanie uniwersytetów ludowych w powojennej rzeczywistości społeczno-kulturalnej Polski. Zgodnie z duńską tradycją, a także poglądami ukształtowanymi w okresie międzywojennym, uniwersytety ludowe nie mogły być prowadzone bezpośrednio przez władze państwowe. Jedynym rozwiązaniem do przyjęcia wydawało się kontynuowanie tradycji międzywojennej i powierzenie kierowania rozwojem oraz działalnością uniwersytetów ludowych czynnikowi społecznemu. W związku z tym przeniesiono sprawę organizacji internatowych uniwersytetów ludowych w Polsce powojennej na forum Komisji Oświatowej Centralnego

¹⁶ J. Jastrzębski, Między apologią a negacją. Kultura ludowa w polemikach lat 1939–1948. Warszawa 1987. (w:) B. Gołębiowski, *Cywilizacja słońca. O aktualności i perspektywach idei Polskich Uniwersytetów Ludowych Zofii i Ignacego Solarzów*. Fundacja Polskich Uniwersytetów Ludowych, Warszawa 1994, s. 25-26.

¹⁷ F. Popławski op. cit., s. 34-38.

Kierownictwa ROCH i konspiracyjnego ruchu ludowego. Została powzięta uchwała, że całokształtem sprawy internatowych uniwersytetów ludowych w Polsce powojennej zajmie się organizacja społeczna pod nazwą Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych Rzeczypospolitej Polskiej (TUL RP). Powinna ona przejąć dorobek powojenny demokratycznych organizacji chłopskich w omawianej dziedzinie i stać się głównym organizatorem uniwersytetów ludowych. W dniu 9 lipca 1945 roku powstał Komitet Organizacyjny TUL, który zarejestrował pierwsze uniwersytety już z dniem 10 września 1945 roku. Na podstawie zarejestrowanego Statutu został powołany 26 września Zarząd Tymczasowy w składzie: Stefan Ignar, Hanna Laskowska i Feliks Popławski, który przeprowadził rekrutację członków oraz zwołał w dniach 11-13 października 1945 roku Walne Zgromadzenie TUL RP. Zjazd udzielił absolutorium Zarządowi Tymczasowemu, uchwalił ostateczne brzmienie Statutu Towarzystwa, wybrał w głosowaniu tajną 35 osobową Radę Wychowawczą oraz powołał 9 osobowy Zarząd, w którym funkcję prezesa przyjął Feliks Popławski. W dniu 13 października 1945 roku TUL RP zaczęło działać jako pełnoprawna organizacja społeczna.

Przedstawiając pełny obraz pracy konspiracyjnej Feliksa Popławskiego nie można pominąć jego działalności w Ludowym Instytucie Oświaty i Kultury (LIOiK). Główne kierunki działania Instytutu to prace wydawnicze oraz studia nad formami działalności w okresie powojennym. Ludowy Instytut Oświaty i Kultury rozsyłał potajemnie pięćdziesięciu tomowe zestawy książek polskich nawet na tereny włączone do Rzeszy, wspierał oświatowe organizacje młodzieży chłopskiej, opracował programy i plany oświatowe, kształcił przyszłych pracowników uniwersytetów ludowych i bibliotekarzy. Oświata sięgała nawet do obozów koncentracyjnych, a oświatowców i nauczycieli kształcono potajemnie w kilku obozach jeńców wojskowych.

Działalność w okresie Polski Ludowej (1945–1988) do czasu przemiany ustrojowej w 1989 roku

Po wyzwoleniu do 1948 roku, Feliks Popławski pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP, w latach 1950-1970 rozpoczął pracę w szkolnictwie bibliotekarskim, a po 1956 pełni funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej oraz przewodniczył Komisji pedagogiczno-programowej Rady Uniwersytetów Ludowych ZMW. Od 1963 kierował Komitetem Redakcyjnym „Encyklopedii Ruchu Ludowego”. Był autorem wielu prac

między innymi: Polski Uniwersytet Ludowy (1985), Biblioteka a środowisko (1969), Burzyciele leniwej ciszy (1962) i inne.

Po wojnie Feliks Popławski skupił swą działalność na wyjściu z konspiracji i odrodzeniu organizacyjnym ZNP, jak również na kontynuowaniu pracy w TUL. Feliks Popławski należał do czołowych działaczy ZNP. Był już redaktorem naczelnym „Głosu Nauczycielskiego”, jednocześnie sprawował funkcję członka prezydium i przewodniczącego Wydziału Pracy Społecznej Zarządu Głównego ZNP. Mandat tego Zarządu posiadał aż do emerytury to jest do dnia 26 maja 1960 roku¹⁸.

Z początkiem 1948 roku tempo działalności TUL RP uległo osłabieniu. Wiązało się to z rozpoczęciem narzuconych narad mających na celu zjednoczenie organizacji ludowych. W wyniku tych narad 14 marca 1948 roku nastąpiło rozszerzenie zakresu działalności TUL RP przez włączenie do jego struktury wewnętrznej zakresu działania Ludowego Instytutu Oświaty i Kultury oraz Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej. Zakres działania TUL RP został rozszerzony. Objął on - obok internatowych uniwersytetów ludowych - następujące działy pracy: uniwersytety powszechne i inne placówki kształcenia dorosłych, biblioteki oświatowe oraz sprawy czytelnictwa i tematykę samokształcenia, teatru i chóry ludowe, świetlice i domy kultury. Dnia 10 grudnia 1948 roku została przeprowadzona druga reorganizacja polskich towarzystw oświatowych która polegała tym razem na połączeniu zreorganizowanego przed kilku miesiącami TUL RP z TUR i utworzeniu Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych i Ludowych. Była to jednak organizacja kadłubowa, bo nie objęła najważniejszego tytułowego działu pracy TUL RP, a mianowicie uniwersytetów ludowych. Zostały one przekazane Związkowi Samopomocy Chłopskiej i ulegały stopniowej likwidacji. Ta reorganizacja położyła kres nie tylko samemu TUL RP, ale również uniwersytetom ludowym. Reorganizacja TUL RP i jego późniejsza likwidacja były jednoznacznymi zamierzeniami ówczesnych władz. Działania te wyrządziły ogromną szkodę całej kulturze polskiej. Feliks Popławski wraz z innymi działaczami bezskutecznie zabiegali o subwencje dla uniwersytetów ludowych. Zarówno Feliks Popławski jak i pozostali działacze oświatowi ruchu ludowego, celowo zostali odsunięci od tej działalności z powodu zbyt liberalnych poglądów - byli zbyt umiarkowanie postępowi.

Na krótko, Feliks Popławski objął funkcję nauczyciela w Szkole dla Dorosłych, a już 1 listopada 1949 roku rozpoczął pracę jako wykładowca w Państwowej Szkole Pracy Społecznej. Pracował tam do pierwszego sierpnia 1952 roku. Następnie objął posadę w

¹⁸ Archiwum Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie. Zespół Akta personalne działaczy Związku Nauczycielstwa Polskiego, nr akt 993; Zespół Głos Nauczycielski z lat 1939–1945, nr akt, 997.

Państwowym Liceum Bibliotekarskim, wykładał tam literaturę polską, bibliotekarstwo, metody pracy z czytelnikiem. Bliskim jego współpracownikiem był znany mu jeszcze z okresu lubelskiego Kazimierz Maj. W Państwowym Liceum Bibliotekarskim pracowali do 31 grudnia 1956 roku. Od stycznia 1957 roku, przez około 10 lat, Feliks Popławski pracował w Państwowym Ośrodku Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy. Przełom październikowy 1956 roku ujawnił wiele trudności i anomalie nie tylko życia polityczno-gospodarczego, ale również społeczno-kulturalnego. Feliks Popławski miał wówczas nadzieję, że po okresie społecznego ruchu kulturalno-oświatowego nastąpi okres wszechstronnego jego rozwoju.

W 1960 roku Feliks Popławski przeszedł na emeryturę. Nie zaprzestał jednak działalności społeczno-oświatowej, podobnie jak Zofia Solarzowa początkowo dość sceptycznie podszedł do procesu ponownego powołania w 1985 roku TUL w znanej sytuacji politycznej w kraju, wkrótce przekonał się jednak o celowości tej pozytywistycznej decyzji i aktywnie współdziałał z TUL aż do śmierci w 1989 roku. Przez ostatnie dziesięć lat życia działał i był członkiem TUL oraz członkiem Prezydium jego Zarządu. Pracy tej poświęcił wiele czasu i zaangażowania. Pracował również w Komitecie redakcyjnym przygotowującym Encyklopedię Ruchu Ludowego, Praca ta przez kilka lat nie była publikowana. Ukazała się dopiero w 1989 roku, bardzo uszczuplona i okrojona. Jak wspomina Halina Popławska:

„Niestety, podobnie jak wielu innych społeczników przez całe życie borykał się z nieprzystawalnością tej idei do systemu totalitarnego, w którym przyszło mu działać. Inną sprawą, której bezskutecznie poświęcił 10 lat życia, już będąc na emeryturze była „Encyklopedia Ruchu Ludowego”. Gotowe dzieło - przygotowane wraz z gronem autorów i członków Komitetu Redakcyjnego, nie zyskało aprobaty stosownych gremiów politycznych i nie ujrzało światła dziennego. W tym przedsięwzięciu wspierała ojca, jego serdeczna koleżanka Maja Maniakówna. Fragmenty tej pracy opublikowano jako Słownik Biograficzny Ruchu Ludowego. Nazwisko ojca figuruje w nim głównie w postaci hasła. Makieta słownika ukazała się tuż przed śmiercią ojca. Nie chciał jej wziąć do ręki. Nie chcę przez to powiedzieć, że w swym życiu ojciec zawsze był „rycerzem spraw przegranych”. Jego życie zawodowe nauczyciela i wychowawcy było bardzo owocne¹⁹”.

¹⁹ Fragment wywiadu przeprowadzonego przez Iwonę Błaszczak z córką Feliksa Popławskiego Haliną Popławską w dniu 23.06.2001 roku. (Materiał niepublikowany).

Jeszcze przez wiele lat po przejściu na emeryturę Feliksa Popławskiego, ukazywały się jego liczne artykuły polemiczne, metodyczne dotyczące organizacji pracy społeczno-oświatowej. Niestety nie ukazała się w druku jego autobiograficzna powieść „Kopina”. Feliks Popławski zmarł 27 lipca 1989 roku w Warszawie.

Uniwersytety ludowe - pasją życia Feliksa Popławskiego

Nie ulega wątpliwości, że dla Feliksa Popławskiego źródło jego pasji i inspiracji stanowiła myśl pedagogiczna, poglądy społeczne i etyczne, sformułowane przez Mikołaja Frederika Severina Grundtviga oraz Ignacego Solarza, realizowane w uniwersytetach ludowych. Pod koniec XIX wieku, dotarły do Polski idee duńskich uniwersytetów ludowych, spotkały się one wówczas, ze specyficznymi problemami i dążeniami wsi polskiej oraz całej kultury narodowej. Wkrótce podobne placówki do uniwersytetów ludowych typu „grundtvigowskiego”, zaczęły powstawać na całym świecie.

Wraz z odzyskaniem niepodległości przez Polskę, wzmogło się zainteresowanie różnych środowisk oświatowych, koncepcją wychowawczą realizowaną w duńskich uniwersytetach ludowych²⁰. Na tym tle trzeba dostrzegać okoliczności i uwarunkowania przyswajania idei grundtvigowskich na ziemiach polskich. Na terenach zaboru rosyjskiego Królestwa Kongresowego zasadnicze znaczenie miała inicjatywa zakładania ludowych szkół rolniczych przez Jadwigę Dziubińską działaczkę PSL „Wyzwolenie”. Pierwsze placówki tego rodzaju dla dorosłej młodzieży wiejskiej zostały utworzone w Pszczelinie w 1900 roku, w Kruszynku 1903 roku oraz w SokołóWKu 1909 roku. Powołała ona w 1927 roku Uniwersytet Ludowy w SokołóWKu, który spełniał rolę szkoły ćwiczeń dla słuchaczek seminarium nauczycielskiego. Wymienione placówki wychowawcze dla dorosłej młodzieży wiejskiej pozostawały w zasięgu oddziaływania ruchu ludowego, który w warunkach zaborów nie mógł stworzyć organizacji politycznej, natomiast po roku 1918 skryształizował się, jako Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”²¹. Inną interesującą inicjatywą, wiążącą bezpośrednio powstanie placówek pod nazwą Uniwersytet Ludowy należy utożsamiać z poznańskim Towarzystwem Czytelni Ludowych pod opieką, którego w 1921 roku został powołany do życia Uniwersytet Ludowy w Dalkach koło Gniezna, założony przez księdza Antoniego Ludwiczaka. Uniwersytet ten stawiał przed sobą, jako naczelne zadanie - podobnie jak inne uniwersytety założone później przez Towarzystwo (w Zagórzcu i Odolanowie), wychowanie

²⁰ F. Popławski, op. cit., s. 30.

²¹ Kmieciak Z., *Działalność oświatowo-społeczna w Królestwie Polskim w latach 1900–1914*. (w:) Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego 1961, nr 3, s. 24.

Polaka - Katolika. To niewątpliwie uniwersytet o charakterze katolickim, ale jego program, nakreślony przez księdza Antoniego Ludwiczaka miał charakter obywatelsko-społeczny w formułowaniu celów.

W uniwersytetach ludowych powstałych w okresie II Rzeczypospolitej zdecydowanie dominował nurt ideologii chłopskiej. W tym czasie powstało, aż 26 tego typu placówek. Niewątpliwie, szczytowym osiągnięciem było powstanie dwóch uniwersytetów prowadzonych przez Ignacego i Zofię Solarzów. Pierwszy powstał w Szycach koło Krakowa w latach 1924–1931, oraz drugi w Gaci koło Przeworska w latach 1932–1939. W Polsce powojennej, działalnością uniwersytetów ludowych zajęła się organizacja społeczna pod nazwą Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych na czele której stanął Feliks Popławski. Towarzystwo to, stworzyło ogromną - jak na trudne powojenne czasy - sieć 78 internatowych uniwersytetów ludowych”²².

Współtworzone przez Feliksa Popławskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego uniwersytety ludowe, silnie zmierzały do utworzenia na wsi gęstej sieci domów społeczno-ludowych, budując w ten sposób odpowiednie warunki pracy dla organizowania: świetlic, bibliotek oświatowych, czytelni, zespołów samokształceniowych, teatrów, zespołów muzycznych, kursów dokształcających. Głównym założeniem funkcjonowania uniwersytetów ludowych było dążenie do rozbudzenia w środowisku chłopskim podmiotowej świadomości i aktywności twórczej, gospodarczej, a w szczególności społecznej i kulturotwórczej własnego państwa jak i dostrzegania swojej roli w kształtowaniu zbiorowej tożsamości kulturowej²³. Cechą charakterystyczną tych placówek było dotarcie do tych grup mieszkańców wsi, którzy spragnieni byli wiedzy i dążyli do społecznego i kulturalnego awansu. Program wychowawczo-dydaktyczny uniwersytetów, ulegał ciągłej ewolucji. Uniwersytety ludowe stanowiły ważne środowisko kształtowania polskiej a zarazem europejskiej tożsamości kulturowej.

U podstaw kształcenia i wychowania słuchaczy uniwersytetów ludowych znalazła się idea duchowej animacji i emancypacji chłopów oraz reedukacji ich wad, uprzedzeń

²² B. Gołębiowski, *TUL wobec wyzwań edukacyjnych XXI wieku*. Tekst referatu sprawozdawczo-programowego wygłoszony przez wiceprezesa ZK TUL Bronisława Gołębiowskiego. Polski Uniwersytet Ludowy. Kwartalnik Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych. Fundacja Polskich Uniwersytetów Ludowych, Warszawa 1994, s. 23.

²³ I. Błaszczak, *Miejsce Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP w upodmiotowieniu polskiej wsi w latach 1945-1948*, (w:) *Edukacja dorosłych wobec społecznego wykluczenia: przeszłość i teraźniejszość*, (red.) T. Maliszewski, J. Żerko, Biblioteka Edukacji Dorosłych, T. 44, Red. serii: Agnieszka Stopińska-Pajak, Ateneum, Gdańsk 2012, s. 89.

konserwatywnych poglądów, przyzwyczajzeń, oporów i kompleksów wynikających z poczucia niższości cywilizacyjnej wobec kultury innych narodów.

Jakie przesłanie może odczytać współczesne młode pokolenie wsi oraz świat nauki z idei uniwersytetów ludowych, głoszonych i realizowanych przez takich oświatowców jak Feliks Popławski? Otóż jest to bardzo ważna lekcja, tamte pokolenia uczą nas wytrwałości, zaradności, polegania na własnych siłach, rozwijania nieustannego samokształcenia, pracy pożytecznej społecznie i odwagi włączania kultury narodowej w kulturę światową, potrzeby rozwoju edukacji regionalnej.

Przytoczę pytanie postawione przez znawcę problematyki uniwersytetów ludowych Tomasza Maliszewskiego: *Czy ciągle jeszcze w obecnej rzeczywistości istnieje miejsce dla instytucjonalnej formy oświaty dorosłych typu uniwersytet ludowy?*²⁴

Z całą pewnością odpowiadam tak. Jest to szansa by te idee rozpoczęły nową egzystencję – by nie pozostały tylko „martwą kartą historii”, ale by stanowiły nowy etap w rozwoju europejskiej edukacji dorosłych w nowej rzeczywistości społecznej.

Jak podkreślił S. M. Borish, warto pamiętać, że:

*„Pośród różnych znanych współcześnie form oświaty dorosłych szczególne miejsce zajmują uniwersytety ludowe. Wyrosłe głównie z tradycji filozoficznych i politycznych krajów skandynawskich stanowią mniej lub bardziej istotne elementy systemów edukacyjnych kilkudziesięciu krajów na różnych kontynentach. Prześledzenie tej koncepcji oświaty dorosłych dowodzi, że była ona bez wątpienia jednym z istotnych osiągnięć w historii oświaty dorosłych na świecie”*²⁵.

Feliks Popławski – współtwórca Polskich Uniwersytetów Ludowych, rozpoczął swoją „przygodę z uniwersytetami ludowymi”, jako hospitant na Gackiej Górze, pod czujnym okiem „Chrzestnego – Ignacego Solarza”. Placówki te stanowiły pasję jego życia, chciał aby były to instytucje oświaty dorosłych które będą pielęgnowały, przeświadczenie o doniosłym znaczeniu kultury chłopskiej dla dalszego rozwoju kultury ogólnonarodowej, europejskiej i światowej. Feliks Popławski propagował ideę aby w małej ojczyźnie dostrzegać początek

²⁴ T. Maliszewski, Z dziejów rozwoju uniwersytetów ludowych. Wprowadzenie, (w:) Byczkowski M., Maliszewski T., Przybylska E., (red.) *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, Kaszubski Uniwersytet Ludowy, Wieżyca 2003, s. 25.

²⁵ S. M. Borish, *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*. Blue Dolphin Press, Grass Valley, 1991, s. 7.

swoich korzeni i początek odczuwania wspólnoty z ojczyzną, rodziną,. To od tej prywatnej, małej ojczyzny zaczyna się edukacja o innych miejscach, regionach w Polsce, Europie i świecie. To tu w małej ojczyźnie wyrastają związki z rodzinnym domem, a następnie szerszą wspólnotą – Europą. To tu tworzy się rzeczywistość w postaci dostrzegania i doceniania tego, co bliskie do tego, co dalsze. W uniwersytetach ludowych dostrzegano nieustanną potrzebę kształtowania wśród społeczeństwa, takich postaw, które wyrażają się zaangażowaniem w życie własnego środowiska, narodu, a także umiejętnością otwierania się na inne społeczności i kultury.

Koncepcja społeczna i pedagogiczna Feliksa Popławskiego – formowana i realizowana w okresie dwudziestolecia wojennego a następnie po zakończeniu II wojny światowej w uniwersytetach ludowych, ma charakter koncepcji demokratycznej egalitaryzacji ról społecznych młodego pokolenia wsi. Tradycyjne role żywiciela i obrońcy poszerzył on o partnerską rolę gospodarza ziemi polskiej oraz współtwórcy wartości kultury narodowej, światowej. Była to praca, która zaczynała się w rodzinie uniwersytetu ludowego i trwać miała we wspólnocie wioskowej, parafii, kulturze, polityce, gospodarce. Aby odnieść w tej pracy sukces, trzeba było dokonać przebudowy własnych poglądów, stosunku do innych kultur, uświadomić chłopom ich rolę i miejsce w współtworzeniu kultury narodowej i światowej.

Powrót do sprawdzonych form wychowania, jakie realizowane były w uniwersytetach ludowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce, może stanowić cenny wkład na drodze poszukiwań wspólnych wartości w procesach integracji europejskiej. Wkład ten polega na poszukiwaniu takich rozwiązań wychowawczych, które wywierają autentyczny i trwały wpływ na drodze kształtowania indywidualności człowieka przez zastosowanie „pedagogii dialogu” w relacji mała ojczyzna – świat.

Podsumowanie

W literaturze naukowej, popularno-naukowej wiele miejsca poświęcono problematyce wychowania, oświaty oraz działalności społeczno-oświatowej prowadzonej w uniwersytetach ludowych, twórcom i propagatorom tej działalności takim jak np.: Ignacy Solarz, Jędrzej Cierniak i wielu innych. Nieznana i niedoceniana jest postać i rola Feliksa Popławskiego jako inspiratora i propagatora tej działalności. Wspaniały poeta, Cyprian Kamil Norwid w wierszu zatytułowanym „Do mego brata Ludwika”, napisał: *„nadmierzajnego wiele jest u zwykłych”*. Słowa te w pełni odzwierciedlają życie Feliksa Popławskiego, które cechowało bogactwo i różnorodność zainteresowań oraz działań, a w szczególności siła charakteru, dzięki której

mógł on pokonać różnorodne przeciwności losu. Dobre imię i pamięć osiągnął poprzez niezależność moralną, zmuszającą do unikania łatwych wyborów, do samoobrony przed naciskami władz czy ideologii. Feliks Popławski łączył w sobie dwa atrybuty: wiejskiego działacza zatroskanego o młode pokolenie wsi oraz ofiarnego patrioty, walczącego o godne miejsce i rolę chłopów w państwie.

Feliks Popławski, wskazywały na kulturę ludową, jako ważny kapitał edukacyjny Polski, Europy i świata. W kulturze ludowej człowiek odkrywa te wartości, które są mu szczególnie bliskie jak: miłość, zaufanie do praw przyrody, solidarność rodzinna, afirmacja życia, zwyczaje i obrzędy wyrosłe z tradycji narodowej, europejskiej. Wskazywał on na zróżnicowany stosunek różnych warstw społecznych do kultury ludowej i chłopów ją tworzących. Są w nim zarówno elementy społecznej aprobaty, uznania wsi i jej mieszkańców za równoprawne środowisko kulturotwórcze, za siłę społeczną zdolną współtworzyć władzę, za zbiorowość, której praca jest podstawą gospodarki narodowej (agraryzm), jak i akcenty krytyki i postrzegania środowiska wiejskiego, jako warstwy konserwatywnej, nie zdolnej do nadążania za przemianami cywilizacyjnymi²⁶.

Zasługą Feliksa Popławskiego było propagowanie, kontynuowanie i rozwijanie przez kolejne pokolenia, zapoczątkowanej przed laty działalności uniwersytetów ludowych, jako wartościowych wzorów pracy oświatowej na rzecz regionalnej edukacji dorosłych. Jest to szczególnie cenna inicjatywa w kontekście integracji europejskiej, która może stanowić istotny wkład w nieustanne ożywianie, a nawet ubogacanie szeroko rozumianego życia większej społeczności, jaką stanowi Europa. Rozbudzanie dążeń do twórczego wnoszenia przez wieś nowych wartości do wspólnego skarbcza kultury narodowej i europejskiej pokazuje, że różnorodność jest bogactwem, daje ożywczą możliwość zmian. Stwarza szansę funkcjonowania współczesnych społeczeństw, opartą na wymianie wartości, a nie próbie dominacji, prowadząca do bogacenia się w wymiarze duchowym i materialnym całej Europy.

Feliks Popławski wskazywał, że tożsamość, konieczność samookreślenia czy zachowania własnej kultury, nie musi być przyczyną wykluczenia czy odrzucenia. Wręcz przeciwnie, poczucie przynależności do małej ojczyzny, wspólnoty danego regionu czy państwa, jest wyrazem różnorodności, która stanowi ogromną wartość ożywczą, która powinna stać się źródłem wszechstronnej inspiracji mieszkańców Europy.

²⁶ E. Jagiełło-Łysiowa, *Elementy stylów życia ludności wiejskiej. Próba diagnozy społecznej i prognoz*, Warszawa 1978, s.100-101.

Feliks Popławski – był człowiekiem wielkiej odwagi i siły, powszechnie uznawanym autorytetem, mimo trudnych czasów w których przyszło mu żyć (dwudziestolecie międzywojenne, bolesne doświadczenie wojny, okres komunizmu), do końca swojego życia, podkreślał, że szacunek dla odrębności, umiejętności współżycia mimo różnic, tolerancja dla innych kultur stanowią element wartości realizowanych w Polskich Uniwersytetach Ludowych – tradycji zasługującej na przypomnienie, eksponowanie i kultywowanie.

Bibliografia:

Błaszczak I., Miejsce Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP w upodmiotowieniu polskiej wsi w latach 1945-1948, (w:) *Edukacja dorosłych wobec społecznego wykluczenia: przeszłość i teraźniejszość*, (red.) T. Maliszewski, J. Żerko, Biblioteka Edukacji Dorosłych, T. 44, Red. serii: Agnieszka Stopińska-Pająk, Ateneum, Gdańsk 2012.

Borish S., M., *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*. Blue Dolphin Press, Grass Valley, 1991.

Byczkowski M., Maliszewski T., Przybylska E., (red.) *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, Kaszubski Uniwersytet Ludowy, Wieżyca 2003.

Gołębiowski B., TUL wobec wyzwań edukacyjnych XXI wieku. *Polski Uniwersytet Ludowy*. Kwartalnik Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych, Fundacja Polskich Uniwersytetów Ludowych Warszawa 1994.

Jagiello-Lysiowa E., *Elementy stylów życia ludności wiejskiej. Próba diagnozy społecznej i prognozy*, Warszawa 1978.

Jastrzębski J., *Między apologią a negacją. Kultura ludowa w polemikach lat 1939–1948*. Warszawa 1987. (w:) Gołębiowski B., *Cywilizacja słońca. O aktualności i perspektywach idei Polskich Uniwersytetów Ludowych Zofii i Ignacego Solarza*. Fundacja Polskich Uniwersytetów Ludowych, Warszawa 1994.

Kmieciak Z., *Działalność oświatowo-społeczna w Królestwie Polskim w latach 1900-1914*. (w:) *Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego*, Warszawa 1961, nr 3.

Kimłowska-Jarecka S., Jędrzejec M., Kaczmarek A., (red.) *Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Ludowego*. Matryca, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1989.

Popławski F., Uniwersytet Ludowy Ignacego Solarza. (w:) Mierzwińska – Szybka Z. (wybór i opracowanie) *Wspomnienia o Ignacym Solarzu „Chrzestnym”*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1983

Topolski J., *Historia Polski od czasów najdawniejszych do 1990 roku*. Rozdział XI Polska i Polacy w okresie drugiej wojny światowej (1939-1945). Oficyna Wydawnicza Poloczek, Warszawa-Kraków 1992, s. 279.

Wroczyński R., W latach niepodległości. (w:) *Z dziejów oświaty dorosłych*, s. 26-31.

Materiały archiwalne:

Archiwum Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie. Zespół Akta personalne działaczy Związku Nauczycielstwa Polskiego, nr akt 993; Zespół Głos Nauczycielski z lat 1939–1945, nr akt, 997.

Materiały niepublikowane:

Rękopis - maszynopisu „Pamiętnika” Feliksa Popławskiego. Materiał niepublikowany

Rękopis powieści Feliksa Popławskiego „Kopina”. Materiał niepublikowany, Warszawa 1968

Fragment wywiadu przeprowadzonego przez Iwonę Błaszczak z córką Feliksa Popławskiego Haliną Popławską w dniu 23.06.2001 roku. (Materiał niepublikowany).

Streszczenie: Artykuł ten jest próbą ukazania przebiegu dramatycznych losów pokolenia tych ludzi, których scenariusz życia rozgrywał się w XX wieku. Autorka pragnie przypomnieć bohaterów wielkich i małych ojczyzn w splocie zdarzeń dokumentujących bieg historii. W okresie zaniku autorytetów, ukazanie takich postaci jak Feliks Popławski, pozwala zachować wiarę w lepszą przyszłość. Zaprezentowane w tekście przemyślenia, ukazują również rozwój oświaty dorosłych w środowiskach wiejskich w Polsce pierwszej połowy XX wieku, realizowany w Polskich Uniwersytetach Ludowych.

Słowa kluczowe: Mała ojczyzna, uniwersytety ludowe, Feliks Popławski

Title of paper: From thatchet roof to Gacka Hill – Feliks Poplawski, testimony of brave man’s life

Abstract: This article is an attempt to show the course of dramatic fates of the people whose life scenario took place in XX century. The author wants to recall the heroes of big and small homelands according to the events of the history. In the time of fading authorities, showing such a great figure as Feliks Popławski, helps us to keep the faith in better future. The presented reflections can also show the adult education’s development in rural areas in Poland, in the first half of XX century which was done in Polish Folk high schools.

Key words: small homeland, Folk high schools, Feliks Popławski

NOTA

Dr Iwona Błaszczak, prodziekan do spraw dydaktyki WNS, adiunkt w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Edukacji i Kultury: andragog, teoretyk wychowania, specjalista z zakresu komunikacji społecznej. Zainteresowania naukowe: kształcenia ustawiczne dorosłych realizowane w polskich i duńskich uniwersytetach ludowych.